

Dışa Açıklık ve Demokratik Yapının Kamu Kesimi Büyüklüğü Üzerindeki Etkisi: Rodrik Hipotezine Geçiş Ekonomilerinden Kanıt

The Effect of Openness and Democracy Level on Government Size: Evidence of Rodrik Hypothesis From Transition Economies

Mahmut ZORTUK¹, Berna BEŞER²

ÖZET

Bu çalışmada, 24 geçiş ekonomisi için dışa açıklıktan kaynaklanan risk ile kamu kesimi büyüklüğü arasında pozitif yönlü bir ilişkinin olduğunu öne süren Rodrik hipotezinin geçerliliği 1990-2011 dönemi için sınanmıştır. Ampirik analizin ilk kısmında, demokratik yapısı güçlü geçiş ülkelerinin Rodrik hipotezini sağlamaya kısmen daha yatkın olduğu bulgusu elde edilmiştir. İkinci kısımda ise, karma rejime sahip Bosna Hersek, Ukrayna, Gürcistan ve Moldova'da Rodrik hipotezinin geçerli olduğu tespit edilmiştir. Bu ülkelerde kamu kesimi büyüklüğü, ticari açıklıktaki değişimlerden bağımsız olarak dış risk ile pozitif ilişkilidir.

Anahtar Kelimeler: Kamu kesimi büyüklüğü, dışa açıklık, geçiş ekonomileri, rodrik hipotezi

ABSTRACT

In this study, Rodrik hypothesis, which suggests positive relationship between government size and the risk from trade openness, is analyzed for 24 transition economies for the period 1990-2011. In the first part of the empirical analysis, it is found that the strong democracies among transition economies are partly inclined to satisfy Rodrik hypothesis. In the second part, the validity of Rodrik hypothesis is obtained for the mixed regime transition economies which are Bosnia and Herzegovina, Ukraine, Georgia and Moldova. Among these countries, government size is positively related with the external risk independent from the trade openness.

Keywords: Government size, openness, transition economies, rodrik hypothesis

1. GİRİŞ

Kamu harcamalarının artışı konusunda öne çıkan hipotezlerin ilki "Wagner Kanunu" olarak bilinen ve sanayileşme sürecinin hız kazanması nedeniyle kamu harcamalarının arttığını ifade eden hipotezdir. Peacock-Wiseman (1967) ise kamu harcamalarının artışını savaş dönemlerinde yapılan harcamaların savaş sonrasında eski düzeyine dönmemesine bağlamıştır. Kamu tercihi teorisine göre de, dışsalıkların giderilmesi ve kamu mallarının temini, gelirin yeniden dağılımı, baskı gruplarının etkisi, bürokrasi ve mali aldama gibi nedenlerle kamu harcamalarının arttığı savunulmaktadır. Rodrik (1998) ise devletin istikrarı sağlama fonksiyonunun kamu harcamalarını arttırdığını ifade etmektedir. Yazar bunun gerekçesi olarak, dış açılmanın getirmiş olduğu ani durma risklerine karşı daha güçlü bir kamu kesimine olan ihtiyacın, kamu kesiminin büyümesine sebep olduğunu belirtmektedir. Devletin krizler ve durgunluklar karşısında kayıtsız kalmasının, işsizlik ve gelir azalışı şeklinde ekonomiyi getireceği yüklerin artacağı görüşü kamu harcamalarının artırılmasının gerekçesini oluşturmaktadır.

Son yıllarda geçiş ekonomileri ile ilgili olarak yapılan çalışmaların fazlalığına rağmen, bu ekonomiler için kamu kesimi büyüklüğü ile ticari dışa açıklık arasındaki ilişkiyi inceleyen herhangi bir çalışmanın daha önce yapılmamış olduğu görülmektedir. Ayrıca geçiş ülkelerinin demokratikleşme düzeylerine göre incelenmesi ve geçiş sürecinde olan bu ülkelerin gerçekleştirdikleri reformlarda hangi aşamada oldukları merak konusu olmaktadır. Piyasa ekonomisini oluşturmaya çalışan geçiş ekonomilerinin ele alındığı bu çalışmada ülkelerin demokratikleşme düzeylerinin Rodrik hipotezini açıklamada etkili olup olmadığı incelenmektedir. Bu doğrultuda ortak noktaları merkezi planlama sisteminden piyasa ekonomisine geçmek olan Orta ve Doğu Avrupa ile eski Sovyetler Birliği'ndeki ülkelerin politik hak ve sivil özgürlük göstergelerine göre içinde buldukları demokratik yapı sınıflandırmaları dikkate alınmıştır. Geçiş ekonomilerinin demokratikleşme düzeyleri ele alınarak incelenmesi bu çalışmayı diğer çalışmalardan farklı kılmaktadır. Bu çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Rodrik hipotezi teorik olarak incelenmiş ve geçiş ekonomi-

¹ Doç. Dr., Dumlupınar Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Ekonometri Bölümü, mzortuk@dumlupinar.edu.tr

² Yrd. Doç. Dr., Dumlupınar Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye Bölümü, berna.beser@dpu.edu.tr

lerinin yapısına yer verilmiştir. Literatür taramasında Rodrik hipotezine yönelik yapılan çalışmaların yöntem ve sonuçları kısaca incelenmiştir. İkinci bölümde ekonometrik çalışmada yararlanılacak modellere ve veri setine yer verilmiştir. Üçüncü bölümde çalışmada kullanılan metodolojiye yer verilerek, elde edilen bulgulara değinilmiştir. Son bölüm ise çalışmanın sonuç ve değerlendirme kısmıdır.

2. GEÇİŞ ÜLKELERİNDE DEMOKRATİK YAPI, KAMU KESİMİ BÜYÜKLÜĞÜ VE DIŞA AÇIKLIK -RODRİK HİPOTEZİ

Geçiş ülkelerinin piyasa ekonomisine geçiş süreci, sosyalist cumhuriyetlerin idarecileri ve halkın isteği ile başlamıştır. Sosyalist sistemin, merkezi planlı ekonomisinin piyasa ekonomisine kıyasla gerek emek verimliliği gerekse yaşam kalitesi açısından geride kalması piyasa ekonomisine geçişi hızlandırmıştır (Bal, 2004: 173). SSCB'nin yıkılmasının ardından 1991 yılında köklü bir ekonomik reform programı ilan edilmiştir. Politik yapı değişikliği olarak demokrasiye yönelmenin başlangıç yılı 1990 yılı olarak kabul edilmektedir (Güler, 2012: 53). Küreselleşme sürecinde geçiş ekonomilerinin piyasa ekonomisini ve demokrasiye uygulamalarının yolunun sosyo-ekonomik adaptasyon sürecini geçirmelerine bağlı olduğu ifade edilmektedir (Uğur ve İzgi, 2011).

Politik organizasyonların, kurumların ve sosyal normların bir bileşimi olarak demokratikleşme bir toplumda belli koşulları sağlayan davranış şekillerini tayin etmesi açısından önemlidir. Bir ülkede demok-

rasinin var olduğuna ilişkin dört minimum koşul vardır. Bunlar;¹

1. Demokratik bir şekilde hükümet görevden uzaklaştırılabilir. Bunun anlamı, egemen yönetimlerin görevden uzaklaştırılmalarının cinayet, darbe, ya da hapis gibi demokrasi dışı şekillerden uzak olmasıdır.

2. Demokrasilerin geliştirilebilmesinde seçim yöntemi oldukça önemlidir. Politik özgürlükler kanunlar tarafından kontrol edilebilir ve seçim yöntemi, bir bakıma halkın politik sempatilerini ya da terisini yansıtabilmelidir.

3. Bir demokraside hiçbir politik güç ya da politik ideoloji, devlet gücü tarafından teminat altına alınan bir tekelci konuma sahip olmamalıdır. Politik süreç farklı partilerin ve politik grupların oy toplama ve politik destek için birbirleriyle rekabet etmesine dayandığı için, her demokrasi çok partili bir sistemle çalışacaktır.

4. Demokrasi politik özgürlükleri kanunla düzenlemenin yanı sıra uygulamada bunu garanti altına da almalıdır. Devlet ifade ve basın özgürlüğünün sağlanmasında zorlama ve baskıların önüne geçmelidir.

Çökünlü (2007), geçiş ülkelerinin bugüne kadar olan süreçte politik hak ve sivil özgürlük düzeyleri, ekonomik reform ve politik rejimlerinin farklı olduğunu ifade etmiş ve geçiş ülkelerini beş farklı demokratik seviyeye göre gruplamıştır. Tablo 1 geçiş ülkelerinde demokratik sınıflandırmayı göstermektedir.

Tablo 1: Geçiş Ülkelerinin Demokratik Yapıya Göre Sınıflandırılması

Güçlü Demokrasiler (Grup 1)	Yarı-Güçlü Demokrasiler (Grup 2)	Karma Rejimler (Grup 3)	Yarı-Güçlü Otoriter Rejimler (Grup 4)	Güçlü Otoriter Rejimler (Grup 5)
Slovenya Slovakya Macaristan Polonya Çek Cumhuriyeti Bulgaristan	Romanya Hırvatistan Arnavutluk Makedonya	Bosna Hersek Ukrayna Gürcistan Moldova	Ermenistan Kosova Kırgızistan Rusya Tacikistan Azerbaycan	Kazakistan Beyaz Rusya Özbekistan Türkmenistan

(Kaynak: Çökünlü, 2007: 60)

Serbestleşme sürecinin etkisiyle dışa açılan geçiş ekonomilerinde devletin ekonomideki payının azalmasının kamu harcamaları üzerindeki etkisi Rodrik hipotezi açısından oldukça önem arz etmektedir. Geçiş ekonomilerinin ele alındığı bu çalışmada, 1990'lı yıllardan sonra serbest piyasa ekonomilerinin şartlarına uyum sağlamak ve demokrasinin gereklerini yerine getirmek üzere bu ülkelerin önemli reformlar üstlendiği ve bu reformları gerçekleştirmek üzere kamu kesiminden önemli destekler aldığı görülmek-

tedir. Bu reformlar dört ana başlık altında ele alınmaktadır (IMF,2012):

- Liberalizasyon: Tüm fiyatların serbest piyasada belirlenmesine izin verme ve dünyadaki piyasa ekonomisi ile bağlantıyı kesen ticaret engellerinin azaltılması sürecidir.

- Makroekonomik Stabilizasyon: Enflasyonu kontrol altına alma ve uzun dönemde düşürme sürecidir. Bu süreç kamu bütçesi, para ve kredi hacminde-

ki büyümenin disiplin altına alınmasını ve ödemeler dengesinin desteklenmesini içermektedir.

- **Yeniden Yapılandırma ve Özelleştirme:** Girişimcilerin serbest piyasada ürünlerini satabilecekleri ve sahip olduklarını transfer edebilecekleri bir girişimcilik reformudur. Bu reform, kamuya ait işletmelerin özelleştirilmesi ve kendi ayakları üzerinde durabilecek bir finansal piyasa yaratma sürecidir.

- **Yasal ve Kurumsal Reformlar:** Ekonomilerde devletin yasal kural koyma ve rekabet politikaları oluşturmada önemli bir rol oynaması gerektiğine vurgu yapılmaktadır.

Geçiş ülkeleri, özelleştirme faaliyetleri ile devletin ekonomideki payının azaltılmasının yanı sıra, ticaret hacimlerini arttırma yönünde politikalar izlerken, borçlanma ve işsizlik gibi makroekonomik sorunlarla da karşılaşmışlardır. Geçiş ekonomileri, serbest piyasa ekonomisi koşullarının tesis edilebilmesi için, emek verimliliğinin artırılması ve yaşam kalitesinin yükseltilmesi yönünde gayret göstermektedirler. Ayrıca,

tekelci siyaset düzeni içerisinde uzun yıllar yaşayan geçiş ülkeleri demokratikleşme yolunda da önemli adımlar atmışlardır. Geçiş ekonomileri serbest piyasa ekonomisine geçiş sürecinde, gerek fiziksel koşullar gerekse siyasi koşulların etkisi altında, birçok sorunla karşı karşıyadır. Geçiş ülkelerinin en önemli sorunlarından birisi de makroekonomik istikrarsızlıktır. Kamu kesimi açığı, dış açık ve tüketimin yüksek olması da bu ülkeleri borca sürüklemektedir.

Serbest piyasa düzenine geçiş sürecindeki geçiş ülkeleri açık ekonomi olma yolunda, devletin ekonomideki ağırlığını azaltma yönünde çaba göstermektedir. Demokrasi ve kamu harcamaları arasında önemli ve güçlü bir ilişkinin olduğuna vurgu yapan Peev ve Mueller (2012)'e göre geçiş ülkelerinde toplumların demokratik bir ortamda istediklerini kamudan talep etmeleri nedeniyle kamu kesiminin büyük olması istenilmektedir (Peev ve Mueller, 2012: 384). Tablo 2 geçiş ülkelerinin dışa açıklık oranları² ile kamu tüketim harcamalarının GSYİH içerisindeki oranını göstermektedir.

Tablo 2: Geçiş Ülkelerinin 2011 Yılına Ait Dışa Açıklık Oranları (DA) ve Kamu Tüketim Harcamaları (KTH, GSMH%)

Güçlü demokrasiler (GRUP 1)			Yarı-güçlü otoriter rejimler (GRUP 2)		
	DA	KTH		DA	KTH
Macaristan	177	22	Azerbaycan	87	12
Slovakya	175	18	Kosova	86	17
Çek Cumhuriyeti	145	21	Kırgızistan	139	19
Slovenya	143	21	Rusya	49	17
Bulgaristan	128	15	Ermenistan	72	12
Polonya	86	19	Tacikistan	74	29
Yarı güçlü demokrasiler (GRUP 3)			Güçlü otoriter rejimler (GRUP 4)		
Makedonya	121	18	Kazakistan	67	10
Hırvatistan	77	21	Türkmenistan	117	11
Romanya	51	16	Özbekistan	59	17
Arnavutluk	81	9	Beyaz Rusya	143	13
Geçiş hükümetleri veya karma rejimler (GRUP5)					
Gürcistan	88	9.4			
Bosna Hersek	107	22			
Moldova	129	23			
Ukrayna	109	19			

(Kaynak: Dünya Bankası, 2012)

Tablo 2'de geçiş ülkelerinin 2011 yılı dışa açıklık ve kamu tüketim harcamaları oranları görülmektedir. Kamu tüketim harcamaları dışa açıklık oranlarındaki oynaklığın fazla olmasına karşın kamu tüketim harcamalarının %10 ile % 20'ler düzeyinde gerçekleştiği görülmektedir.

Rodrik (1998) "Dışa açık ekonomilerin kamu kesimi

neden büyüktür?" adlı makalesinde "Dış riskteki artış toplam riski artırır mı?" sorusundan yola çıkarak, sorunun yanıtını şöyle vermiştir: Bir ülkenin dış riske maruz kalma ile iç riske maruz kalma oranları değerlendirildiğinde, ülke vatandaşlarının dikkatleri dış riskteki artışa yönelmektedir (Rodrik, 1998:21). Bir diğer ifade ile dış riskte bir artış söz konusu olduğu durumlarda,

ülkenin kendi iç riski de bundan etkilenenecektir. Burada, dünya ekonomisinin bir bütün olarak belirli bir ülkeye göre daha az oynaklık içerdiği durum ifade edilmektedir. Ülkelerin dışı açıklık düzeylerinin büyüklüğü ani durmalara ve krizlere karşı ülkeleri daha savunmasız duruma getirir. Şöyle ki; bir ülkenin ihracat pazarında rekabet gücünü kaybetmesi diğer bir ifadeyle zayıflaması, ticaret hadlerinin yüksek olduğu dönemlerde sermaye akımlarında ani durmaların olmasında tetikleyici rol oynamaktadır (Cavallo ve Frankel, 2004:3). Diğer taraftan da dışı açılmanın etkisiyle serbest piyasa koşullarında ülkelerin rekabet etmek zorunda olmaları geçiş ülkelerini gerekli önlemleri almak üzere devletten taleplerini artırmaya itmiştir. Ayrıca krizlerden neredeyse tüm ülkelerin etkilendiği ve bu krizler karşısında ülkelerin çeşitli önlemler alma yönünde devletten beklentilerini arttığı görülmüştür.

Ticari dışı açıklık ile kamu kesimi büyüklüğü arasındaki ilişki üzerine ilk görüşler Cameron (1978)'e aittir. Ruggie'nin 1982³ yılındaki çalışmasında ifade ettiği 'telafi hipotezi'nden yola çıkarak, 18 OECD üyesi ülke için analiz yapan Cameron, yaptığı çalışmada ticari dışı açıklık derecesi yüksek olan ülkelerin kamu harcamaları düzeyinin de yüksek olduğunu ifade etmiştir. Bu iddiasını dışı açık olan ülkelerin sanayileşmesi ile birlikte işgücünün yaptırım etkisinin önemli olacağı ve sosyal harcamaları artırma yönünde devlete baskı yapabilecek güce ulaşmalarına dayandırmaktadır (Molona vd. 2004:1). Literatürde kamu kesimi büyüklüğü ile dışı açıklık düzeyleri arasındaki ilişkiyi çarpıcı biçimde ortaya çıkaran en önemli iktisatçının Rodrik olduğu bilinmektedir. Bu çalışmaların tamamında Rodrik'in çalışmasından yola çıkıldığına dair vurgu yapılmıştır.

Alesina ve Wacziarg (1998), 154 ülkeyi bölgesel ve kültürel farklılıkları açısından sınıflandırarak, 1980 ve 1989 yılları arasındaki dönem için yatay kesit yöntemi ile analiz etmişlerdir. Analiz sonuçlarına göre ülke büyüklüğünün hem kamu büyüklüğü hem de ticari açıklık ile ilişkisinin ters yönlü olduğunu görülmektedir. Şöyle ki; küçük ülkelerin GSYİH içindeki kamu tüketiminin büyük bir paya sahip olduğu ve aynı zamanda dışı açıklık derecelerinin de ülke büyüklükleri ile ters orantılı olduğu, diğer bir ifadeyle küçük ülkelerin daha fazla dışı açık olduğu görülmektedir. Yazarlar, büyük ülkelerin küçük ülkelere kıyasla, ticaretten elde ettikleri aktif kazancın daha az olduğunu ifade etmektedir. Küçük ülkelerin ticarete daha açık olmasının beklendiğini ifade eden yazarlara göre, uluslararası ticaret olmadan bir dünyada pazarlar siyasi sınırlarla belirlenir ve ülkelerin genişlemesi için ekonomik teşviklerin gerekli olduğu bilinmektedir. Bununla birlikte, bir ülkenin daha az siyasi sınırlamalar ile

pazar sınırlarını belirleyerek, dünyanın geri kalanı ile daha fazla ticaret yapabileceği ileri sürülmektedir. Bu gözlemlerin iki etkisi vardır; dünya ticaret rejimi daha açık hale geldikçe çeşitli etnik gruplar ve bölgeler kendi ülkelerine geri dönmeyi isteyeceklerdir. Böylece ülkelere geri dönüşlerin olması ile ülkeler küçülecek ve bu şekilde ayrılmasının maliyeti ise düşük olacaktır. Tersine dünyada küçük ülkelerin sayısı arttıkça serbest ticaret rejimini destekleyenlerin sayısı da artmış olacak ve böylece bu ülkeler ekonomik bağımsızlıklarını sürdürebilmek için ticareti artıracaklardır. Başka bir deyişle küçük ülkeler serbest ticaret ilkelerine uyum sağlamak için teşviklere ihtiyaç duyarlar. Çünkü dışı açılmazlarsa, geniş piyasanın sunduğu olanaklardan fayda sağlayamazlar. Bu sebeplerle küçük ülkelerin ticarete daha açık olması beklenmektedir. Büyük ülkeler kamuyu küçültüp az vergi alarak ticari açıklıklarını azaltmaya çalıştıkları da ifade edilmektedir (Alesina ve Wacziarg, 1998: 307).

Jeanneney ve Hua (2000), Çin'e ait 1978-1995 yılları arasındaki 17 yıllık verileri kullanarak, Rodrik hipotezini yatay kesit yöntemi ile analiz etmişlerdir. Kamu harcamalarını artışında etkili olan kalkınma düzeyi, kentleşme oranı ve nüfus yoğunluğu gibi değişkenler analize katılmıştır. Elde edilen sonuçlar Rodrik hipotezini destekler yönde pozitif olmuştur. Adsera and Boix (2002) ise, 1950-1990 yılları arasındaki 40 yıllık verileri 65 ülke için panel veri yöntemi ile analiz etmişlerdir. Bu ülkelerden 22'si OECD üyesi ülkelerdir. Bu çalışmada diğer çalışmalardan farklı olarak kamu sektörünün büyüklüğünün belirlenmesi ve dışı açıklık düzeyinin belirlenmesi gibi iki önemli kararın eş anlı olarak alındığı ifade edilmektedir. Politik karar alıcılar tarafından alınan siyasi bir karar olarak bu değişkenlerin modelendirilmesi yapılmıştır. Dışı açıklığın siyasi kararların etkisi altında değişimi modellenmeye çalışılan bu çalışmada alternatif siyasi-ekonomik dengeler eşit olması sonuçlar doğurmaktadır. Adsera and Boix (2002), gerek gelişmiş gerekse gelişmekte olan ülkelerde ticaret düzeyinin artması büyük bir kamu sektörüne yol açtığını ifade ettiği çalışmasında bunun gerekçesini ise dışı açıklık arttıkça devletin ekonomik bütünleşmeden kaynaklanan riskleri azaltmada devletin refah arttırıcı rolünün devreye girmesi olarak ifade etmektedir. Yazarlara göre, bu yaklaşımda yürütülen politikaların etkisi oldukça zayıftır. Farklı tarife rejimleri politik olarak alınan kararların göz ardı edilmesi ticareti dışsal bir değişken olarak alınmasına neden olmaktadır. Yazarlar, literatürde kamu harcamalarının gelir dağılımı sağlama görevinin göz ardı edildiği ve Kamu sektörünün büyüten sebep olarak fonksiyonel olarak ticaretin gereksinimlerini karşılayan kamu harcamalarına bağlanmaktadır.

Balle ve Vaidya (2002), ABD için 1987-1994 yılları arasındaki verileri EKK yöntemi ile analiz etmişlerdir. Yazarlar çalışmasında kamu harcamalarını refah ve sağlık harcamaları olarak sınıflandırmıştır. Her iki değişkeninde ticari dışa açıklık ile pozitif yönlü bir ilişki içerisinde olduğu sunucuna ulaşılmıştır. İslam 2004 yılında Avustralya, Kanada, İngiltere, Norveç, İsveç, ABD için ticari dışa açıklık kamu kesimi büyüklüğünü test ettiği çalışmasında zaman serisi analizi yapılarak sınır testi yöntemi kullanılmıştır. Test sonuçları sadece ABD ve Kanada'da uzun dönemli bir ilişkinin varlığını göstermektedir. Uzun dönemli parametreler otoregresif gecikmesi dağıtılmış model ve FM-OLS yöntemleri kullanılarak tahmin edilmiştir. Ticari açıklık ve ticaret hacminden kamu kesimi büyüklüğünün etkilendiğine dair elde edilen bulgular ülkeden ülkeye değişmektedir. Sadece Avustralya'da kamu kesimi büyüklüğünün önemli ölçüde dış riskin etkisi altında kaldığı ve dış riski azaltmada kamunun önemli bir role sahip olduğu yönünde bulgular elde edilmiştir. Kamu kesimi büyüklüğü ile ticari açıklık arasındaki ilişkinin ve etkileşimin ülkeye özgü bir durum olduğu ve her ülkenin kendi yapısından kaynaklanan heterojen yapılarından kaynaklanan farklılıkların olduğu vurgulanmaktadır.

Molona vd. (2004) tarafından yapılan çalışmada 23 OECD üyesi ülke 1948-1998 yılları arasında kamu kesimi büyüklüğü ile ticari dışa açıklık arasında pozitif bir ilişkiye rastlanmamış olup, Rodrik hipotezi desteklenmemektedir. Garen ve Trask (2005), diğer çalışmalardan farklı olarak, kamu büyüklüğünün ölçümünde bütçe dışı göstergelerden faydalanmıştır. Kamu harcamalarını artırmaktan ziyade kamu büyüklüğünü gösteren fiyat kontrolleri, kamu kesimine ait işletmeler ve kamulaştırma gibi göstergelerden elde ettiği bulgulara göre kamu büyüklüğünün bu ölçülere göre hesaplandığında dışa açıklık düzeyi düşük olan ülkelerin daha geniş bir kamu kesimine sahip olduğu ortaya konmuştur. Ayrıca yazarlar, kamu kesimi büyüklüğü arttıkça o ülkede ticarete konulan engellemelerinde arttığı yönünde bulgular elde etmiştir. Çalışmada, Rodrik hipotezinin öne sürdüğü şekilde dışa açık ülkelerde ticaret şokları nedeniyle, devletin sigorta sağlama görevinden kaynaklanan geniş bir kamu kesimine ihtiyaç duyulduğu görüşünü destekleyen bulgular elde etmiştir.

Abizadeh (2005), 6 ülkeyi ele aldığı çalışmasında 1960-2000 yılları arasındaki 40 yıllık veriler ile zaman serisi analizi yapmıştır. Kanada, USA, Kore, Singapur, Mısır ve Uruguay ele aldığı ülkelerdir. Dışa açıklığın hesaplanmasında farklı bir yöntem denemiştir. Bu yöntemde dış ticaret hacminin (X+M), GSYİH'dan net ticaret (X-M) çıkarıldıktan sonra oranlamıştır. Yazarın

analiz sonuçlarına göre, Kanada, Singapur ve Uruguay gibi geleneksel yapıya sahip devlet yapısını benimseyen ülkelerde ticari açıklık düzeyi artarken devletin rolünün azaldığı ifade edilmektedir. Yazar, Rodrik hipotezine farklı bir boyut kazandırarak ticaretin serbestleşmesiyle birlikte kamunun boyutlarının azalacağı yönündeki iddiasının küresel ekonomik yapı bağlamında araştırmaların sürdürüldüğü ifade edilmektedir.

Liberati (2006) 18 OECD üyesi ülke için ticari açıklık, finansal açıklık ve kamu kesimi büyüklüğü ilişkisini 1950-2001 yılları arası verileri ile dinamik panel ve eşanlı denklem yöntemi ile incelemiştir. Finansal açıklık ile kamu kesimi büyüklüğü arasındaki ilişkinin kuvvetli olduğu ancak negatif yönde olduğuna dair bulgular elde edilmiştir. Finansal dışa açıklık arttıkça kamu harcamalarının merkezi hükümetten yerel hükümetlere kayacağı yönünde düşünceleri destekler sonuca ulaşılmıştır. Diğer taraftan kamu kesimi büyüklüğü ile ticari dışa açıklık arasında Rodrik hipotezini destekler yönde bulguya ulaşılamamıştır. Down (2007), ticari açıklık, ülkenin büyüklüğü ve yurt içi ekonomik dalgalanmalar arasındaki ilişkiyi toplu kesit zaman serisi analizi ile incelemiştir. 1950-2000 yılları arasındaki OECD ülkesi verileri ele alınmıştır. Yazar, bu çalışmanın iki nedenden dolayı önemli olduğuna vurgu yapmıştır. Bu nedenler şöyledir. İlki bu analiz ile birlikte dikkatlerin daha verimli alanların ele alınarak incelenmesine olanak tanıdığını ifade etmektedir. Örneğin, dışa açıklığın artışı, ekonomik olarak güvence sağlayan refah sistemi ile ilişkili olmayan oynaklık ile uyum içerisinde olması ve dışarıdan kaynaklanan dalgalanmalardan ziyade refah sistemlerinin önemli bir belirleyicisi olarak oynaklık gösterilebilir. Diğer önemli neden ise ticaretin ülke ekonomisinde ortaya çıkardığı etkilerin daha iyi anlaşılması açısından bu teorilerinin daha da sağlam temeller üzerine oturabilmesi mümkündür.

Epifani ve Gancia (2008), 1950-2000 yılları arasındaki 50 yıllık dönemi 143 ülke verisini kullanarak ele almıştır. Dışa açıklığın kamu büyüklüğünü artırmada etkisinin pozitif olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu etkinin iki şekilde olduğundan yola çıkarak analiz yapan yazarlara göre, ticaretin vergilendirilmesi sayesinde yurtiçi vergi maliyetini düşürmesinde etkilenen dış ticaret haddi ve artan ticaret riski ve kamu transferlerinden kaynaklanan bir sigorta sağlama talebi nedeniyle kamu kesimi büyüklüğü artmaktadır. İlk mekanizma dünya refahı açısından yetersiz kalırken ikinci mekanizma daha uygun görülmektedir. Bu iki mekanizma aracılığıyla yapılan ampirik çalışmada değişkenler arasındaki ilişkiyi ölçmede pozitif yönde yeni bulgular elde edilmiştir.

Şöyle ki, yurt içi ve yurtdışı mallar arasındaki ikame esneklikleri analizde anahtar parametre kabul edilmiş ve ikame esneklikleri düşük bulunmuştur. Analizden alınan diğer bir sonuç ise küreselleşmenin etkisiyle devletlerin etkin olmayan bir şekilde genişleme gösterdiği'dir.

Kueh, Puah ve Wang (2008), Asya-4 ülkesi olarak bilinen South Asya Ülkelerini ele aldığı çalışmasında 1974-2006 yıllarını sınır testi yöntemini kullanarak analiz etmiştir. Rodrik hipotezinin desteklediği analiz sonucuna göre ticari açıklık ve kamu büyüklüğü arasında tüm Asya-4 ülkelerinde uzun dönemli anlamlı ve pozitif bir ilişki vardır. Çalışmada ticaretin serbestleşmesine yönelik olarak meydana gelen riskleri hafifletmeye yönelik olarak açık bir ekonomide devlet müdahalelerinin önemli olduğuna vurgu yapılmıştır. Kimakova (2009), 1980-2003 yılları arasındaki kamu tüketim harcamalarını kullanarak kamu büyüklüğünü kullandığı çalışmasında gelişmiş ve gelişmekte olan 87 ülkeyi ele almıştır. Çalışmasında panel veri ve dinamik veri tekniğini kullanan yazara göre, finansal açıklık ile kamu büyüklüğü arasındaki ilişkinin önemli ve tutarlı olduğu ifade edilmektedir. Finansal açıklık az gelişmiş ülkelerde makroekonomik göstergelerdeki oynaklığın daha artmasına sebep olduğu da vurgulanmaktadır. Benarroch ve Pandey (2008), 96 ülke için 1970-2000 yılları arasında Panel data analizi yapılmıştır. Kamu kesimi büyüklüğü ile ticari dış açıklık arasında pozitif bir ilişki bulunmamıştır. Rodrik hipotezinin tersi bulgular elde edilmiştir. Daha sonra ülke sayısını 119'a çıkararak çalışmasını farklı bir biçimde ele alan Benarroch ve Pandey (2012), kamu harcamalarını fonksiyonel olarak 8 farklı grupta ele almıştır. Benarroch ve Pandey (2012), dinamik panel veri tahmin modeli kullanarak dış açıklık düzeyindeki değişmelerin kamu büyüklüğünde yarattığı etki test edilmeyle çalışılmıştır. Ayrıca ülkelerin gelir düzeyini düşük ve yüksek olarak sınıflandırarak gelir farklılıklarından kaynaklanan farklı bir sonuca ulaşmada bir etken olup olmadığını incelemiştir. Elde edilen sonuçlar ülkeleri bütün olarak ele alındığında iki büyüklük arasında nedensellik ilişkisinin olmadığı yönünde bulunmuştur. Ancak ülkeler gelir düzeyine göre sınıflandırılıp fonksiyonel ayırma tabi tutularak analiz yapıldığında önemli bulgular elde edilmiştir. Şöyle ki gelir düzeyi düşük olan ülkelerde yapılan eğitim harcamaları dış açıklık arasında pozitif ve önemli bir şekilde etkilediği yönündedir. Diğer bir deyişle gelir düzeyi düşük ülkelerin dış açıklık düzeyleri arttıkça daha fazla eğitim harcamalarına bütçeden pay ayırdıkları görülmektedir. Gelir düzeyi yüksek olan ülkelerde ise kamu büyüklüğü dış açıklık derecesinin artışına bağlı olarak azalmıştır. Negatif bir etkileşim söz konusudur. Ram

(2009), ise Alesina ve Wacziarg (1998)'in makalesini baz alarak 154 ülke için panel veri analizi yapmıştır. Yazar, 1960-2000 yılları arasındaki verileri kullandığı uzun dönemli analizinde, EKK sonuçları Alesina ve Wacziarg (1998)'in sonuçlarını destekler yönde çıkmıştır. Diğer taraftan ülkeler arası farklılığın sabit etkili olarak elde edildiği panel regresyon sonuçlarında ise ülke büyüklüğü ile her iki ticari açıklık ve kamu büyüklüğü arasında negatif ve anlamlı ortak değişkenliğin olduğuna dair çok kuvvetli olmayan kanıtlar elde edilmiştir. Yazar'ın elde ettiği bulgular ticari açıklık ve kamu tüketim harcamalarının GSYİH'ya oranı arasındaki pozitif ilişkinin ülkenin büyüklüğüne bağlı olarak değiştiğini ortaya koyarak Alesina ve Wacziarg (1998) in iddialarına ters düşmektedir.

Saenz vd. (2011) tarafından İspanya için 1960-2000 yılları arası veriler kullanılarak zaman serisi analiziyle Rodrik hipotezi test edilmiştir. Demokrasiye vurgu yapılan çalışmada, dış açıklığın önemli derecede demokratikleşme sürecinden etkilendiği ve kamu büyüklüğü ile pozitif yönlü bir ilişkisinin olduğu ortaya konulmuştur. Politik rejimlerin oldukça önemli olduğu, özellikle uluslararası düzeyde küreselleşme ve dış açılma ile birlikte ülkelerde meydana gelen rejim değişikliklerinden söz konusu değişkenlerin etkilendiği yönünde bulgulara çalışmada vurgu yapılmıştır. Rodrik hipotezini test etmeye yönelik yapılan son çalışmalardan biri olan bu çalışmada rejim değişikliklerinin dış açılma ile gerçekleştiği ve bu durumda kamu büyüklüğünün artmasına neden olduğu ifade edilmektedir. Ayrıca, kamu harcamalarının çeşitli bileşenleri ile dış açıklık arasındaki ilişkiyi demokratikleşme ve politik rejimlerle ilişkilendiren diğer çalışmalara örnek olarak Rudra ve Haggard (2005) ve Noorudin ve Simmons (2009) verilebilir.

3. TEORİK MODEL VE METODOLOJİ

Bu çalışmada 24 geçiş ekonomisi için Rodrik hipotezinin geçerliliğini test eden analizde 1990-2011 dönemini kapsayan 22 yıllık veri kullanılarak İslam (2004)'in kurguladığı model temel alınmıştır. Rodrik hipotezinde ticari oynaklık ve dış risk değişkenlerinin modele dahil edilmesi gereken önemli değişkenler olduğuna vurgu yapan İslam (2004), hipotezin geçerliliğini ticari oynaklık ve dış risk değişkenlerinin kamu kesimi büyüklüğüne etkilerini test ederek sınanması gerektiği üzerinde durmaktadır.

Çalışmada varlığı sınanan Rodrik hipotezine yönelik kamu kesimi büyüklüğü (KKB) değişkeni aşağıdaki model temel alınarak, gayri safi yurt içi hasıla (GSYİH), ticari açıklık (TA), ticari oynaklık (TO) ve dış risk (RISK) açıklayıcı değişkenleri ile incelenmiştir.

$$KKB_{t,i} = \beta_0 + \beta_1 GSYİH_{t,i} + \beta_2 TA_{t,i} + \beta_3 TO_{t,i} + \beta_4 RISK_{t,i} + v_{t,i} \quad (1)$$

Denklem 1’de ifade edildiği şekilde temel alınan İslam’ın modelinde Rodrik’in hipotezinin geçerliliğini ortaya koyan, açıklayıcı değişkenlerin katsayılarına yönelik iktisadi beklentiler şu şekilde ifade edilmektedir (İslam, 2004: 996);

1. Eğer Rodrik tarafından ortaya atılan risk azaltıcı mekanizma doğru ise denklemdeki RISK değişkeninin katsayısının sıfırdan büyük olması beklenir. $\beta_4 > 0$ olması gelirdeki risk artışının daha yüksek bir kamu harcaması doğurması beklenecektir.

2. $\beta_4 > 0$ iken $\beta_2 = 0$ olması ise ticari riskin kamu kesimi büyüklüğüne etkisinin ticari açıklıktan bağımsız olarak gerçekleşmesi gerektiğine işaret etmektedir.

Birinci maddede ifade edilen $\beta_4 > 0$ koşulunun sağlanması, Rodrik hipotezine göre, ticari risk derecesinin yükselmesi ile birlikte kamu kesimi büyüklüğünün de doğru orantılı olarak genişlemesi gerektiğine işaret etmektedir. Ülkelerdeki ticari riskin yüksek olması durumunda ani durma ve krizler karşısında kamu kesiminin güçlü olması beklenmektedir.

İkinci madde, $\beta_4 > 0$ iken $\beta_2 = 0$ olması, kamu kesimi büyüklüğünün ticari açıklık düzeyinde doğrudan etkilenmediğini, dolaylı bir etkinin olduğunu belirtmektedir. Bu etki ticari açıklığın birinci maddedeki risk faktörünün bir bileşeni olması sebebiyle ortaya çıkmaktadır. Diğer bir deyişle, ülkelerin ticari açıklık düzeylerinin kamu kesimi büyüklükleri üzerinde anlamlı bir değiş-

kenliğe sebep olmaması gerektiğini ifade etmektedir.

İslam (2004) Rodrik hipotezinin geçerliliğini Denklem 1’de ifade edilen model ile test etmiştir ancak geçiş ekonomilerinde çok farklı demokratik yapıların bulunduğu ve yapılan analizlerde heterojen yapının dikkat edilmesi gereken bir konu olarak ifade edilmektedir⁴. Bu sebeple Denklem 1’de İslam (2004)’ün ele aldığı değişkenlere ilave olarak demokratik yapıdaki farklılıkları gösteren kukla değişkenlere de yer verilmiş ve bu kukla değişkenler belirlenirken geçiş ekonomilerinin demokratik yapılarına göre gruplamalarını yapan Çokünlü (2007)’nün Tablo 1’de sunulan gruplaması referans alınmıştır. Kukla değişkenlerin kullanılma sebebi, Denklem 1’den elde edilen katsayıların farklı demokratik yapıya sahip olan ülkelerde ya da ülke gruplarında Rodrik hipotezinin daha güçlü olarak destekleneceği beklentisine yönelik geçiş ekonomilerinden bir kanıt aramaktır. Zira Rodrik hipotezinin geçerliliğinin demokratik yapıya sahip ülkeler ile otoriter rejimler arasında ne ölçüde farklılaştığı ve buna yönelik olarak Tablo 3’de açıklamaları yapılan çeşitli kukla değişkenlerin β_4 ve β_2 üzerindeki etkilerinin ne olduğu oldukça önemlidir.

Denklem 1’de belirtilen iktisadi beklentiler doğrultusunda kullanılan tüm değişkenler ve demokratik yapıdaki farklılıkları da ilave eden kukla değişkenler Tablo 3’de sunulmuştur.

Tablo 3: Değişken Tanımlamaları, Formül ve Kaynakları

Değişken	Tanım	Formül	Kaynak
KKB	Kamu Kesimi Büyüklüğü	Kamu Tüketim Harcamaları/GSYİH	Dünya Bankası
GSYİH	Kişi Başı GSYİH	GSYİH/Nüfus	Dünya Bankası
TA	Ticari Açıklık	(İhracat+İthalat)/GSYİH	Dünya Bankası ve PWT 7.1
TO	Ticari Oynaklık (Volatilité)	TA için koşullu varyanslar (GARCH modeli k.varyansları)	Yazarlarca hesaplanmıştır
RISK	Dış risk	$0,5*TA*TO$	Yazarlarca hesaplanmıştır
DEM	Demokratik yapısı nispi olarak kuvvetli olan ülkeler için kukla değişken		
KUK1_6	Grup-1 ülkeleri: Güçlü demokrasiler için kukla değişken		
KUK7_10	Grup-2 ülkeleri: Yarı-güçlü demokrasiler için kukla değişken		
KUK11_14	Grup-3 ülkeleri: Geçiş hükümetleri ve karma rejimler için kukla değişken		
KUK15_20	Grup-4 ülkeleri: Yarı-güçlü otoriter rejimler için kukla değişken		

Çalışmada ele alınan değişkenlerden TO ve RISK değişkenleri İslam (2004)’ün makalesi temel alınarak oluşturulmuştur. Burada GSYİH; kişi başına düşen gayri safi yurtiçi hasılayı, TA; (ihracat+ithalat)/GSYİH olarak ölçülen ticari açıklığı, TO; ticari oynaklığı ve RISK ise $0,5*TO*TA$ formülüyle hesaplanan dış riski ifade etmektedir (İslam, 2004: 996). Burada TO değişkeni GARCH (genelleştirilmiş otoregresif koşullu değişen varyans) modellerinden elde edilmiş koşullu varyanslardır.

Tablo 3’de tanımlanan değişkenler arasında Denklem 1’de belirtilen iktisadi ilişkinin varlığı panel regresyon yöntemi ile yapılabilir. Ancak panel regresyonunu uygulanabilir olması değişkenlerin durağanlık koşullarına bağlıdır. Bu koşulların belirlenmesi fikri ilk olarak Maddala ve Wu (1999) ile Choi (2001) tarafından ortaya atılmıştır. Panel ADF birim kök testi her bir birim için ayrı ayrı yapılan Dickey ve Fuller (1979) birim kök testlerinden elde edilmiş kuyruk olasılıklarını birleştirebilen bir panel veri birim kök testidir. Testin sonuçları Tablo 4’de verilmiştir.

Tablo 4: Panel ADF Birim Kök Testi Sonuçları

	24 Ülke	Grup 1	Grup 2	Grup 3	Grup 4	Grup 5
KKB	165,309*	30,044*	50,156*	19,782**	39,649*	18,519**
GSYİH	86,206*	28,572*	24,992*	9,653	18,961	1,872
TA	117,946*	18,771	32,900*	9,773**	21,012**	32,195
TO	173,935*	25,097**	31,718*	52,393*	50,459**	11,415
RISK	159,066*	20,418	43,413*	30,563*	53,213*	5,321

(Not: ** ve *** sırasıyla $\alpha=0,01$ ve $0,05$ için birim kökün varlığını gösteren sıfır hipotezinin reddedildiğini (durağanlığı) göstermektedir.)

Tablo 4'de sunulan sonuçlara göre 24 ülke birlikte değerlendirildiğinde tüm değişkenler durağan elde edilmiştir. Bu sonuç, Denklem 1'in 24 ülke için sıradan bir panel regresyon ile tahmin edilebileceğini göstermektedir. Denklem 1 için elde edilen panel regresyon sonuçları Tablo 5'de sunulmuştur. Tablo 5'de sunulan Model 2 ve Model 3, Tablo 3'de tanımlanan kukla değişkenlerin Denklem 1'de tanımlanan β_4 ve β_2 üzerindeki etkilerinin ortaya konabilmesi için tahmin edilmiş modellerdir. Rodrik hipotezinin farklı demokratik yapılarda geçerliliğinin ne ölçüde değiştiğinin ortaya konabilmesi açısından bu kukla değişkenlerin Denklem 1'e eklenmesi önemli bir bilgi sağlamaktadır. Zira katsayı işaret ve anlamlılıkları Denklem 1'in farklı demokratik yapıya sahip ülkelerde farklılaştığını, bunun yanında Tablo 6'da sunulan KKB sabit etki kat-

sayı ortalamalarının otoriter ülkelere doğru küçülmesi demokratikleşmenin Rodrik hipotezi açısından geçiş ülkeleri kapsamında da KKB'nü etkileyen önemli bir faktör olduğuna yönelik işaret ortaya koymaktadır. Bu bağlamda Tablo 4'de farklı demokratik yapıya sahip grupların da Denklem 1 bağlamında ele alınabilmesi için, 24 ülkeli panel veri değişkenleri dışında, farklı demokratik yapılara sahip geçiş ülkelerin oluşturduğu gruplara ait panel birim kök test sonuçları da sunulmuştur.

Gruplar bazında yapılan birim kök testi sonuçlarına göre Grup 1 için TA ve RISK'in, Grup 3 ve Grup 4 için GSYİH'nin, Grup 5 için GSYİH, TA, TO ve RISK değişkenlerinin I(1) (birim köke sahip), diğer değişkenlerin ise I(0) (durağan) oldukları ifade edilebilir.

Tablo 5: Geçiş Ülkeleri için Panel Regresyon Sonuçları

Bağ. Değ: KKB	Model 1	Model 2	Model 3
Sbt	0,3243*	0,2854*	0,2799
GSYİH	-0,0156**	-0,0110***	-0,01
TA	-0,0003*	-0,0002	-0,0001
RISK	-0,0002	-0,0009	-0,0008
TO	-0,0164	-0,0002	-0,0315
TA*DEM		0,0015	
RISK*DEM		0,0195**	
TA *KUK1_6			-0,0002
TA *KUK7_10			-0,0005
TA *KUK11_14			0,0003
TA *KUK15_20			-0,0004

Model 1, Denklem 1'in elde edilmesi için kurulan ilk ve en yalın modeldir. Bu modelde TA ve RISK değişkenlerinin işaretlerinin beklentilerin tam tersi şekilde elde edildiği ve bu yüzden İslam'ın işaret ettiği $\beta_4 > 0$ iken $\beta_2 = 0$ olması koşulunun sağlanmadığı görülmektedir. Ancak, ele alınan geçiş ülkeleri içerisinde nispi olarak daha demokratik olan ülkelerin $\beta_4 > 0$ ve $\beta_2 = 0$ koşulunun sağlanmasına daha yatkın olup olmadığının sınanması amacıyla oluşturulan Model

RISK*KUK1_6			0,0013
RISK*KUK7_10			0,0034***
RISK*KUK11_14			0,0003
RISK*KUK15_20			0,0011
R ²	0,63	0,64	0,65
Düzeltilmiş R ²	0,59	0,59	0,60
Log Benzerlik	987	991	999
F-istatistiği	15,4	15	13,9
SE F-testi (ülke)	23,2	22,9	21,3
SE F-testi (zaman)	2,5	2,5	2,1

(Not: *, ** ve *** sırasıyla $\alpha=0,01$; $0,05$ ve $0,1$ değerleri için sıfır hipotezinin reddedildiğini göstermektedir.)

2'de DEM kuklası ile ifade edilen demokratik ülkelerin β_2 için anlamsız, β_4 için ise sıfırdan büyüklük şartını sağlamaya yönelik olabileceğine işaret etmektedir. TA*DEM değişkeninin anlamsız olması demokratik olan grupta ticari açıklığın kamu kesimi büyüklüğü üzerinde direkt bir etkisinin olmadığını göstermektedir. RISK*DEM değişkeninin anlamlı ve katsayısının pozitif olması ise demokratik gruptaki ülkelerin dış risklerinin büyümesi sonucunda kamu kesimi büyük-

lüklerini demokratik olmayan gruba göre daha fazla arttırdığına işaret etmektedir. Bunun yanında demokratik grupta olan ve dış riskleri büyük olan ülkelerin az demokratik grupta olanlara göre daha yüksek kamu kesimi büyüklüğüne sahip olduklarını göstermektedir. Bu bağlamda Model 2, Rodrik hipotezinin test edilmesinde demokratikleşmenin önemine vurgu yapan çalışmaları desteklemektedir. Model 2'nin sağladığı bulgu, Saenz vd. (2011)'nin İspanya için elde ettikleri şekilde, dışa açıklığın önemli derecede demokratikleşme sürecinden etkilendiği ve kamu büyüklüğü ile pozitif yönlü ilişkili olduğu sonucunu destekler niteliktedir.

Model 2'de yapılan ve Rodrik hipotezi bağlamında önemi ortaya çıkan demokratikleşme ile ilgili gruplama, Çokünlü (2007)'nin sınıflamasına göre ayrıştırılarak Model 3'de yeniden analiz edilmiştir. Model 3 sonuçları $\beta_4 > 0$ ve $\beta_2 = 0$ koşulunun sağlanmadığını göstermektedir. Ancak, Romanya, Hırvatistan, Arnavutluk ve Makedonya (Grup 2 ülkeleri) için, Rodrik hipotezinde ima edilen dış risk faktörünün kamu kesimi büyüklüğü üzerinde güçlü otoriter rejim grubundaki (Grup 5) ülkelere göre daha fazla etkisinin olduğunu ifade edecek şekilde $RISK * KUK7_{10}$ değişkeninin katsayısı anlamlı ve pozitif olduğu bulgusu elde edilmiştir. Bunun yanında gerek $TA * KUK7_{10}$ değişkeninin gerekse de diğer gruplar için tanımlanan $TA * KUK$ değişkenlerinin anlamsız olmaları, ticari açıklığın kamu kesimi büyüklüğü üzerinde etkisinin otoriter rejimlerden farksız olduğunu göstermektedir. TA değişkeninin Model 3'de de anlamsız elde edilmesi ticari açıklığın direkt olarak kamu kesimi büyüklüğünü belirleyen bir faktör niteliğinde olmadığına işaret etmekte ve bu bağlamda Rodrik hipotezi için tanımlanan $\beta_2 = 0$ koşulunun geçiş ülkeleri içerisinde daha güçlü demokrasiye sahip ülkelere $\beta_4 > 0$ koşulunun da daha fazla desteklenebileceğini göstermektedir. Diğer bir deyişle, Rodrik'in işaret ettiği koşulların ele alınan geçiş ülkelerinin geneli için geçersiz olduğu, ancak, demokratik yapısı daha güçlü olan ülkelere hipotezin geçerliliğinin otoriter olanlara göre daha kolay sağlanabileceği ifade edilebilmektedir.

Sabit etkilerin varlığını sınavan gerek birim (ülke) için, gerekse de zaman boyutu için yapılan sabit etki F testleri (SE F-testi) her iki boyut için de tüm modellerde sabit etkinin geçerliliğine işaret etmektedir. Coğrafi yer belirten ya da farklı ülkeler belirten birimlerde bu durumun genel beklentilere uygun olduğu belirtilebilir. Sabit etkili panel regresyon modellerinden elde edilen sabit etkiler bağımlı değişken olan kamu kesimi büyüklüklerinin birimlere (ülkelere) göre dışa açıklıktan ve dış risklerden kaynaklanan farklılıklarını, diğer bir ifade ile ortalama değer olarak alınan sıfır değerinden

den hangi ölçüde büyük ya da küçük olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda ele alınan modellerin sabit etkileri ülkelerin kamu kesimi büyüklükleri arasındaki genel farklılıkları vermektedir. Tablo 5'de sunulan modellerin sabit etki katsayıları Ek-1'de sunulmuştur. Bu katsayıların pozitif ve negatif değerlerinin gruplar içerisinde oldukça dağınık olduğu ve kamu kesimi büyüklüğüne dair yapılacak sıralamanın ele alınan grup içi ülkeler açısından keskin bir belirginliği olmadığı ifade edilebilir. Ancak, güçlü demokrasiler grubu olan Grup 1'den güçlü otoriter rejim grubu ülkeleri olan Grup 5 ülkelere doğru kamu kesimi büyüklüğünün azalma eğiliminde olduğu görülmektedir. Daha açık bir ifade ile sonuçlar, Çokünlü (2007)'nin geçiş ülkeleri için demokratik yapılarına göre yaptığı gruplama ile Tablo 5'de sunulan modellerden elde edilen kamu kesimi büyüklüğünün gruplar arası karşılaştırılabilirliğini sağlayan sabit etkiler arasında önemli bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. Ek-1'de sunulan sabit etkilerin sabit terim üzerindeki etkisini gösteren iktisadi yorumunun yapılması yerine bunların birbirleri arasındaki karşılaştırılmalarının yapılması otoriter rejimlere doğru KKB ortalamasının (ya da modellerdeki sabit terimin) azaldığını göstermektedir. Tablo 5'deki her üç modelin de bağımlı değişkeninin aynı olması bu modellerden elde edilen sabit terimlerin ortalamalarının ülkeler-gruplar arası karşılaştırılabilir olmasını sağlamaktadır. Bu sebeple Ek-1'de sunulan her üç modelin grup içi ortalamalarının hangi yöne doğru seyrettiği oldukça önem arz etmektedir.

Tablo 6, sabit etkilerin grup içi ortalamalarının demokratik yapının zayıflamasıyla azaldığına işaret etmektedir. Bu durum, Çokünlü (2007)'nin çalışmasında belirtilen demokratik gruplara göre bir sıralama yapılmasının uygun olabileceği belirtilebilmekle birlikte, geçiş ülkeleri için çalışmada ele alınan demokratik sınıflamanın kamu kesimi büyüklüğü açısından anlamlı bir sınıflama olduğunu göstermektedir.

Tablo 6: Sabit Etki Ortalamaları

Grup 1	Grup 2	Grup 3	Grup 4	Grup 5
0,047556	-0,0075	-0,00933	-0,01789	-0,02617

Kamu kesimi büyüklüklerinin otoriter ülkelere doğru azalması, Denklem 1'de sınavılan Rodrik hipotezi koşullarının Model 2'deki $TA * DEM$ katsayısının anlamsız olması ve bununla birlikte $RISK * DEM$ katsayısının hem anlamlı hem de sıfırdan büyük olması sebebiyle demokratik yapının güçlenmesinin geçiş ülkeleri için Rodrik hipotezine uyumu arttırdığını göstermektedir. Bir diğer ifade ile dış riskin geçiş ülkeleri içerisinde güçlü demokrasiler için kamu kesimi büyüklüğü üzerinde öneminin olduğu ifade edilebilir. Ayrıca güçlü demokrasiye sahip ancak dış riski yüksek olan ülkeler

için hükümetlerin kamu kesimi büyüklüğünü otoriter rejimlere göre anlamlı derecede yüksek tutmayı tercih ettiği gerek Tablo 5'den, gerekse de Tablo 6'dan görülmektedir. Bu durum Rodrik hipotezi ile önemli ölçüde örtüşmekle birlikte, farklı demokratik yapıları olan ülke gruplarının birbirlerinden ayrı değerlendirilmeye tabi tutulabileceğini göstermektedir.

Tablo 5'de β_4 ve β_2 katsayılarını farklılaştıran demokratikleşme ile ilgili kukla değişkenlerin istatistiksel olarak anlamlı olması ve bunun yanında Tablo 6'da grup içi ortalama değerleri verilen sabit etki katsayılarının otoriter rejimlere doğru sistematik bir şekilde azalması belirtilen gruplarda yer alan ülkelerin demokratik yapı açısından kısmen de olsa grup içi homojen, gruplar arası heterojen bir yapıda olduklarını göstermektedir. Bu durum, belirlenen grupların ayrı ayrı analiz edilebileceklerine işaret etmektedir. Bu bağlamda, Tablo 4'de sunulan panel birim kök test sonuçlarına göre Grup 2, Grup 3 ve Grup 4 için panel regresyon yapılabileceği ancak burada Grup 3 ve Grup 4 için GSYİH değişkeninin I(1) olması sebebiyle ilk farkının alınması gerektiği belirtilebilir. Grup 1 için RISK ve TA değişkenleri arasında, Grup 5 için ise GSYİH TA TO ve RISK değişkenlerinin doğrusal bileşimlerinin durağan olup olmadıklarının, diğer bir ifade ile bu değişkenlerin kendi aralarında eş-bütünlenen olup olmadıklarının belirlenmesi gerekmektedir. Eş-bütünleşme durumu, bu değişkenlerin açıklayıcı değişkenler olarak I(0) olan KKB'nü açıklamada regresyona tabi tutulabileceğini göstermektedir.

Tablo 7 ve Tablo 8 Grup 1 ve Grup 5 ülkeleri için Grup 1'de TA ve RISK değişkenlerinin, Grup 5'de ise GSYİH, TA, TO, ve RISK değişkenlerinin doğrusal bileşimlerinin durağan olup olmadıklarını analiz eden eş-bütünleşme test sonuçlarını vermektedir. Burada farklı panel eş-bütünleşme testleri sonuçların desteklenişinin gösterilmesi açısından sunulmuştur.

Tablo 7: Grup 1 ve Grup 5 Ülkeleri için Pedroni Eş-Bütünleşme Test Sonuçları

	Grup 1	Grup 5
Panel v-İstatistiği	3,41*	-0,81
Panel ρ - İstatistiği	-1,06	0,66
Panel PP- İstatistiği	-1,32***	-3,63*
Panel ADF- İstatistiği	-1,32***	-2,54*
Group rho- İstatistiği	-0,18	1,61
Group PP- İstatistiği	-1,97**	-5,05*
Group ADF- İstatistiği	-2,68*	-2,33*

(Not: **, ** ve *** sırasıyla $\alpha=0,01$; 0,05 ve 0,1 değerleri için sıfır hipotezinin reddedildiğini göstermektedir.)

Pedroni testinde grup-içi ve gruplar-arası olmak üzere iki farklı durum için toplamda yedi tane test

istatistiği hesaplanmıştır. Homojen grup-içi istatistikleri dört adettir ve bu istatistikler ile her bir yatay kesit için ($\rho_i=\rho$)<1 alternatif hipotezi test edilmektedir. Bunlar panel eş-bütünleşme analizi yapılan her iki Grup 1 ve Grup 5 ülkeleri için Tablo 7'de ilk dört satırda panel-v, panel- ρ , panel-PP ve panel-ADF istatistikleri olarak verilmiştir. Grup-içi istatistiklerinden panel v, panel PP ve panel ADF istatistikleri Grup 1 için eş-bütünleşmenin varlığına dair çok kuvvetli olmayan bir kanıt elde edilmiştir. Grup 5 ülkeleri için Pedroni testi eş-bütünleşmenin varlığını daha kesin olarak ortaya koymaktadır.

Ülkeler arasındaki heterojenliği dikkate alan istatistikler ise gruplar-arası ya da grup ortalama istatistikleri olarak bilinmektedir. Bu istatistikler ile her bir ülke için $\rho_i<1$ alternatif hipotezinin geçerliliği test etmektedir. Pedroni gruplar-arası ya da grup ortalama eş-bütünleşme istatistikleri olarak bilinen bu istatistikler Tablo 7'de son üç satırda sunulmuştur. Grup-arası istatistiklerinde grup PP ve grup ADF istatistikleri Grup1 ülkeleri için eş-bütünleşmenin olduğunu göstermektedir. Tablo 6'da sunulan dört grup-içi ve üç gruplar arası olmak üzere toplamda yedi adet Pedroni panel eş-bütünleşme test istatistiği Grup 1 ülkeleri için kamu tüketim harcamaları/ GSYİH'nin RISK ve TA değişkenlerinin doğrusal bileşimi ile eş-bütünlenen olduğuna işaret etmektedir. Grup 5 ülkeleri için ise Pedroni testine göre yine eş-bütünleşmenin varlığı görülmektedir.

Tablo 8: Grup 1 ve Grup 5 Ülkeleri için Kao ve Johansen Eş-Bütünleşme Test Sonuçları

	Grup1	Grup 5	
Kao ADF Testi	-2,2**	1,03	
Johansen Fisher (λ_T) (Iz Testi)	$H_0: r=0$	52,54*	136,70*
	$H_0: r\leq 1$	17,52	87,37*
	$H_0: r\leq 2$	13,05	57,15*
Johansen Fisher (λ_M) (Maksimum Özdeğer Testi)	$H_0: r=0$	49,1*	67,19*
	$H_0: r\leq 1$	14,48	37,47*
	$H_0: r\leq 2$	13,05	37,66*

(Not: **, ** ve *** sırasıyla $\alpha=0,01$; 0,05 ve 0,1 değerleri için sıfır hipotezinin reddedildiğini göstermektedir.)

Tablo 8'de sunulan Kao test istatistikleri Grup 1 için eş-bütünleşmenin olmadığı sıfır hipotezinin reddedildiğini, Grup 5 için ise bu hipotezin reddedilemediğini göstermektedir.

Pedroni, Kao ve Johansen panel eş-bütünleşme sonuçlarını gösteren Tablo 7 ve Tablo 8 birlikte değerlendirildiğinde Grup1 için Pedroni testine göre genel gerekse de yatay kesitlere göre eş-bütünleşmenin olmadığını belirten sıfır hipotezleri reddedilememektedir. Ancak aynı tablolarda Kao ve

Johansen testlerinde sıfır hipotezi reddedilmekte ve böylelikle eş-bütünleşmenin olduğu yönünde kanıt ortaya koymaktadır. Grup 5 için Pedroni ve Johansen testlerine göre eş-bütünleşmenin olduğu belirtilebilir. Bu sonuçlara göre her iki grup için uzun dönemli ilişkinin düzey seviyesindeki verilerle (farkı alınmadan) modellenebileceği görülmektedir.

Demokratik gruplamaya göre Pedroni, Kao ve Johansen panel eş-bütünleşme testi sonuçları Grup 1 için, TA ve RISK değişkenlerinin doğrusal bileşimlerinin, Grup 5 için ise GSYİH, RISK, TA ve TO değişkenlerinin kamu kesimi büyüklüğü ile eş-bütünleştiğini göstermektedir. Dolayısıyla bu üç değişkeninin doğrusal bileşiminin kamu tüketim harcamaları/GSYİH değişkenini ne ölçüde açıklayabildiği ile ilgili katsayıların işaret, büyüklük ve anlamlılıklarının Rodrik hipotezini test eden Denklem 1 bağlamında değerlendirilebileceği ifade edilebilir. Grup 3 ve Grup 4'de GSYİH değişkeni I(1) olduğu için ilk farkı alınmıştır. Analizde ele alınan değişkenlerin uzun dönemli ilişkileri Tablo 9'da sunulmuştur.

Tablo 9: Demokratik Gruplamaya göre Panel Regresyon Sonuçları

	Grup 1	Grup 2	Grup 3	Grup 4	Grup 5
Sbt	0,2519*	0,1477*	0,22200	0,21440*	0,20012*
GSYİH		-0,0022			-0,0136*
D(GSYİH)			0,04610	-0,0755**	
TA	-0,00047*	0,00011	-0,00050	-0,00036	0,00052*
RISK	0,000115	-0,0029	0,00500**	-0,00096	-0,00839*
TO		0,1477*	-0,21750**	-0,09549	0,4309*
R ²	0,70	0,83	0,42	0,59	0,89
Düzeltilmiş R ²	0,62	0,81	0,35	0,44	0,88
Log Benzerlik	354,35	195,71	131,90	220,79	225,45
F-ist	8,65*	53,51*	6,74*	3,96*	83,28*
SE F-test (ülke)	26,7*	60,14*	11,72*	9,65*	118,65*
SE F-test (zaman)	2,32*	0,5099	1,48	1,81**	1,13

(Not: **, ** ve *** $\alpha=0,01$; 0,05 ve 0,1 değerleri için sıfır hipotezinin reddedildiğini göstermektedir. Grup 1 ve Grup 5'e ait regresyonlar panel eş-bütünleşme test sonuçlarına göre elde edilmiştir.)

Rodrik hipotezinin geçerliliğini sağlayan durum Denklem 1'de RISK değişkeninin katsayısının pozitif ve anlamlı olmasının yanında ($\beta_4 > 0$ iken), ticari açıklık değişkeninin katsayısının sıfırdan farksız ($\beta_2 = 0$; anlamsız) olmasıdır. Tablo 8'de β_4 katsayısının sadece Grup 3 ve Grup 5 için anlamlı olduğu görülmekte, ancak Grup 5 için elde edilen katsayının negatif olması sebebiyle Rodrik hipotezini bu ülke grubu için gerçeklemediğini göstermektedir. β_2 katsayıları ise sade-

ce Grup 2, Grup 3 ve Grup 4 için sıfıra eşittir.

Tüm bu bilgiler ışığında, Rodrik hipotezinin 1990-2011 verileri için geçiş ülkeleri arasında sadece Grup 3 için sağlandığı ifade edilebilir. Geçiş hükümetleri ve karma rejimlere sahip Bosna Hersek, Ukrayna, Gürcistan ve Moldova'da dış risklerin GSYİH içindeki kamu harcamaları payını arttırdığı ifade edilebilir. Bir diğer deyişle, Grup 3 geçiş ülkelerinde kamu kesimi büyüklüğünün ticari açıklığın direkt etkisinden bağımsız olarak, dış risklerdeki artışa göre arttığı görülmektedir.

Çalışmanın ampirik kısmının birinci aşamasında elde edilen sonuca göre, gelişmiş ülkelerde olduğu gibi, demokratik yapıları daha güçlü olan geçiş ülkelerinin de Rodrik hipotezinin geçerliliğini destekler nitelikte davranabileceği ifade edilebilir. İkinci kısımda gruplar bazında ele alınan modellerde ise, beklentilerin aksine, Rodrik'in belirttiği yönde politikayı, geçiş hükümetleri veya karma rejime sahip ülkeler olan Bosna Hersek, Ukrayna, Gürcistan ve Moldova'nın uyguladığı ortaya konmuştur.

4. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Serbest piyasa ekonomisine geçiş sürecinde olan ülkelerde devletin ekonomideki payının azaltılması arzulanmaktadır. Ancak geçiş sürecindeki bu ülkelerin, dışa açılmanın da etkisiyle, serbest piyasa koşullarında rekabet etmek zorunluluğundan kaynaklanan çeşitli önlemleri alması gerekmektedir. Bu şekilde devletin düzenleyici rolüne yönelik beklentiler, özellikle geçiş ülkelerinde daha fazladır. Ayrıca küreselleşme sürecinde yaşanan ekonomik krizlerden neredeyse tüm ülkelerin etkilendiği aşikârdır ve bu krizler karşısında ülkelerin çeşitli önlemler aldığı da görülmektedir. Yaşanan ekonomik krizler sonrasında ülkelerin uyguladığı kurtarma paketleri ile ekonomiye müdahale ettiği ve kamu harcaması olarak GSYİH'dan önemli bir payı krizlerden çıkmak amacıyla kullandıkları bilinmektedir. Diğer bir deyişle, devletin istikrar sağlayıcı rolü kapsamında, ortaya çıkan ekonomik durgunluktan kurtulmak üzere, gerek teşviklerle gerekse vergi indirimleriyle kamu harcamalarını genişlettiği gözlenmektedir. Bunun yanı sıra, temelde ekonomide liberal politikalar uygulaması bile, ülkelerin krizlerden etkilenecek ekonomide daralmalar ve durgunluklar yaşadıkları dönemlerde, ekonomiyi canlandırmak amacıyla müdahaleci politikalarından yana tavır almak zorunda oldukları görülmektedir.

Rodrik hipotezini test etmeye yönelik yapılan araştırmaların incelendiği bu çalışmada, ağırlıklı olarak elde edilen sonuçlar hipotezi destekler niteliktedir. Çalışmada ülkeler gerek demokratik yapılarına göre gruplandırılarak analiz edilmiş; gerekse de seçilmiş

tüm ülkeler toplu olarak modelde yer almıştır. Çalışmanın birinci aşamasında, gelişmiş ülkelerde olduğu gibi, demokratik yapıları daha güçlü olan geçiş ülkelerinin de Rodrik hipotezinin geçerliliğini destekler nitelikte davranabileceği görülmüştür. İkinci kısımda gruplar bazında ele alınan modellerde ise beklentilerin aksine, Rodrik'in belirttiği yönde politikayı, geçiş hükümetleri veya karma rejime sahip ülkeler olan Bosna Hersek, Ukrayna, Gürcistan ve Moldova'nın uyguladığı ortaya konmuştur.

Sonuç olarak, geçiş ekonomilerinin de serbest piyasa ekonomisine geçiş sürecinde, diğer gelişmiş ekonomilerde olduğu gibi, demokratikleşme düzeyinin ve kurumsal kalitenin krizlere karşı ülkeleri daha etkin hale getireceği varsayımı altında hareket ettikleri görülmektedir. Devletin ekonomiye şiddetli bir

biçimde müdahale etmediği demokratik ülkelerde, Rodrik hipotezinin geçerliliğinden bahsedilmektedir. Kamu kesimi büyüklüğünün yüksek olduğu geçiş ekonomilerinde Rodrik hipotezinin geçerliliğine yönelik bir kanıt elde edilmiştir. Devletin piyasalar üzerindeki etkisi istikrarı sağlama ve piyasalara yön vermek şeklinde olmalıdır. Ayrıca, eksik işleyen mekanizmaları düzeltmede etkili olmalı ve teşvik edici bir rol üstlenmelidir. Bu çalışmada kamu tüketim harcamaları dikkate alınarak geçiş ekonomileri analiz edilmiş olup, sonraki çalışmalarda genel olarak sosyal refahı artıran sosyal güvenlik ve refah harcama düzeyleri ele alınarak kamu kesimi büyüklüğünün analizi Rodrik hipotezi açısından ele alınabilir.

SON NOTLAR

¹ Detaylı bilgi için bkz. Kornai, 2000: 36.

² Dışa açıklık hesaplaması; ihracat ve ithalatın (X+M) toplamının GSYİH'ya oranıdır (Bahmani-Oskooee ve Niroomand, 1999: 558).

³ Ruggie, J.G., 1982. International regimes, transactions, and change: Embedded liberalism in the postwar economic order. *International Organization* 36, 379–415

⁴ Detaylı bilgi için bkz. Çokünlü (2007: 60).

Bu çalışmaya, Berna BEŞER'in "Türkiye'de ve Geçiş Ülkelerinde Rodrik Hipotezinin Geçerliliğinin Sınanması" (Dumlupınar Üniversitesi, SBE, 2013) adlı Doktora Tez çalışması temel oluşturmuştur.

KAYNAKLAR

Abizadeh, S. (2005) "An Analysis of Government Expenditure and Trade Liberalization" *Applied Economics*, 37:1881-1884.

Adsera, A. ve Carles, B. (2002) "Trade, Democracy, and the Size of the Public Sector: The Political Underpinnings of Openness" *International Organization*, 56(2):229-262.

Alesina, A. ve Wacziarg, R. (1998) "Openness, Country Size and Government" *Journal of Public Economics*, 69:305–321.

Bahmani-Oskooee, M. ve Niroomand, F. (1999) "Openness and Economic Growth: An Empirical Investigation" *Applied Economics Letters*, 6:557-561.

Bal, H. (2004) "Geçiş Ülkelerinde Yolsuzluk Ve Kayıtdışı Ekonomi: Kırgızistan Bavul Ticareti Örneği" <http://yordam.manas.kg/ekitap/pdf/Manasdergi/sbd/sbd9/sbd-9-10.pdf>, (18.09.2012).

Balle, F. ve A-Ashish, V. (2010) "A Regional Analysis of Openness and Government Size" *Applied Economics Letters*, 9:289-292.

Benarroch, M. ve Manish, P. (2008) "Trade Openness and Government Size" *Economics Letters*, 101:157-159.

Benarroch, M. ve Manish, P. (2012) "The Relationship Between Trade Openness and Government Size: Does Disaggregating Government Expenditure Matter?" *Journal of Macroeconomics*, 34:239-252.

Cameron, D. (1978) "The Expansion of the Public Economy: A Comparative Analysis" *American Political Science Review*, 72:1243–1261.

Choi, I. (2001) "Unit Root Tests for Panel Data" *Journal of International Money and Finance*, 20:249–272.

Çokünlü, E.G. (2007) "Geçiş Ekonomilerinde Makro Ekonomik İstikrar Sorunları: Rusya Örneği" *Uludağ Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Bursa.

Dickey, D.A. ve Fuller, W.A. (1979) "Distribution of the Estimators for Autoregressive Time Series with a Unit Root" *Journal of the American Statistical Association*, 74:427-431.

Down, Ian, (2007) "Trade Openness, Country Size and Economic Volatility: The Compensation Hypothesis Revisited" *Business and Politics*, 9(2):1-20.

Epifani, P. ve Gancia, G. (2008) "Openness, Government Size and Terms of Trade" *Review of Economic Studies*, 76(2):629-668.

WB. (2012) World Development Indicators, (21.10.2012).

Frankel, J. ve Cavallo, E.(2004) "Does openness to trade make countries more vulnerable to sudden stops, or less? Using gravity to establish causality" Faculty Research Working Papers Series, August.

Garen, T.J. ve Kathleen, T. (2005) "Do more open economies have bigger governments? Another look" *Journal of Development Economics* 77(2):533-551.

Güler, E. (2012) "Geçiş Ekonomileri ve Yeni Kurumsal İktisat'ın Yeniden Yükselişi" *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 13(1):52-68.

IMF (2012) "Transition economies: An IMF perspective on progress and prospects" Erişim Tarihi: 20.11.2012, <http://www.imf.org/external/np/extr/ib/2000/110300.htm>.

Islam, M.Q. (2004) "The Long Run Relationship between Openness and Government Size: Evidence from Bounds Test" *Applied Economics*, 36:995–1000.

Jeanneney, S.G. ve Hua, P. (2000) "Economic Openness and Public Expenditure in China: A Regional Analysis" International conference, Greater China and the World Economy, <http://www.karyiuwong.com/confer/HK-CCC00/papers/hua.pdf>, (15.7.2012)

Kimakova, A. (2009) "Government Size and Openness Revisited: The Case of Financial Globalization" *KYKLOS*, 62(3):394–406.

Kueh, J., Puah, S.C. ve Wong, C. (2008) "Bounds Estimation for Trade Openness and Government Expenditure Nexus of Asean-4 Countries" MPRA Paper No:12351.

Liberati, P. (2006) "Trade Openness, Financial Openness and Government Size" <http://www.dauphine.fr/globalisation/liberati.pdf>, (12.9.2012,)

Maddala, G.S. ve Wu, S. (1999) "A Comparative Study of Unit Root Tests with Panel Data and a New Simple Test" *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 61:631-652.

Molana, H., Catia, M. ve Mara, V. (2004) "On The Casual Relationship between Trade-Openness and Government Size: Evidence from 23 OECD Countries" Leverhulme Centre for Research on Globalisation Economic Policy, University of Nottingham

Nooruddin, I. ve Simmons, J.W. (2009) "Openness, Uncertainty and Social Spending: Implications for the Globalization-Welfare State Debate" *International Studies Quarterly*, 53:841-866.

Peacock, A. ve Wiseman, J. (1967) "The Growth of Public Expenditure in the United Kingdom" 2. Baskı, London, George AllenveUnwix Ltd.

Peev, E. ve Dennis C.M. (2012) "Democracy, Economic Freedom and Growth in Transition Economies" *KYKLOS*, 65(3):371-407.

PWT (2012) "University of Pennyslvania World Table" <https://pwt.sas.upenn.edu/>, 21.10.2012

Ram, R. (2009) "Openness, Country Size and Government Size: Additional Evidence from a Large Cross-Country Panel" *Journal of Public Economics*, 93:213-218.

Rodrik, D. (1998) "Why Do More Open Economies Have Bigger Governments?" *Journal of Political Economy*, 1-47.

Rudra, N. ve Haggard, S. (2005) "Globalization, Democracy and Effective Welfare Spending in the Developing World" *Comparative Political Studies*, 38(9):1015-1049.

Ruggie, J.G. (1982) "International Regimes, Transactions and Change: Embedded Liberalism in the Postwar Economic Order" *International Organization*, 36:379-415.

Sáenz, E., Marcela, S. ve Dolores, M.G. (2011) "Trade Openness and Public Expenditure: The Spanish Case" 1960-2000 *Public Choice*, 1-23.

Uğur, A.A. ve Berna, B.İ. (2011) "Küreselleşme Sürecinde Geçiş Ekonomilerinin Sosyo-Ekonomik Adaptasyonu" *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(38):158-174.

EKLER

Ek-1: Panel Regresyondan Elde Edilen Geçiş Ülkeleri için Sabit Etkiler

	Model 1	Model 2	Model 3
GRUP 1- Slovenya	0,052	0,05	0,045
Slovakya	0,067	0,065	0,061
Macaristan	0,078	0,077	0,073
Polonya	0,034	0,018	0,026
Çek Cumhuriyeti	0,062	0,062	0,057
Bulgaristan	0,009	0,011	0,009
GRUP 2- Romanya	-0,062	-0,059	-0,052
Hırvatistan	0,064	0,064	0,076
Arnavutluk	-0,078	-0,072	-0,065
Makedonya	0,026	0,029	0,039
GRUP 3- Bosna Hersek	0,049	0,047	0,005
Ukrayna	0,016	0,015	-0,022
Gürcistan	-0,056	-0,052	-0,083
Moldova	0,004	0,005	-0,04
GRUP 4- Ermenistan	-0,07	-0,07	-0,045
Kosova	-0,011	-0,01	0,013
Kırgızistan	-0,009	-0,006	0,026
Rusya	0,003	0,001	0,015
Tacikistan	-0,032	-0,022	0,005
Azerbaycan	-0,046	-0,045	-0,019
GRUP 5- Kazakistan	-0,056	-0,06	-0,065
Beyaz Rusya	0,028	0,022	0,015
Özbekistan	-0,008	-0,002	-0,005
Türkmenistan	-0,057	-0,06	-0,066

